

І. В. Давидова, доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0001-5622-671X

МЕДІАЦІЯ ЧИ МИРОВА УГОДА: ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИ ВИРІШЕННІ СПОРІВ

Стаття присвячена аналізу чинного законодавства та практичного досвіду застосування медіації та мирової угоди, їх ознак та правової природи, співвідношення в контексті ефективності використання, вивчення проблем, які виникають на практиці та пошуку шляхів їх вирішення.

Встановлено, що процедура медіації має значні переваги порівняно із традиційним судовим розглядом справ. Цей інструмент є конфіденційним, економить час і кошти сторін, зберігає їхні взаємини і не накладає обмежень на можливість досягнення взаємовигідного рішення тощо. Незважаючи на ці переваги, медіація залишається недостатньо використовуваною в українському суспільстві. Необхідним є надання подальшого поштовху її розвитку, популяризації з метою підвищення рівня розуміння цієї процедури серед населення. Важливим є розроблення певних комунікаційних стратегій щодо медіації та представлення їх суспільству.

Зазначено, що мирова угода та угода за результатами медіації не є тотожними поняттями. Принципова різниця полягає в тому, що мирова угода: може бути укладена в рамках відкритого судового провадження; має стосуватися лише прав та обов'язків сторін судового процесу; може бути оформлена за результатами вирішення правового спору; вихід за межі предмета судового спору допускається лише за певних умов; затверджується ухвалою суду, яка є виконавчим документом; суд має право відмовити в затвердженні мирової угоди.

Зроблено висновок, що у разі невиконання затвердженої судом мирової угоди ухвала суду про її затвердження може бути подана для її примусового виконання в порядку, передбаченому законодавством для виконання судових рішень.

Зазначено, що внаслідок порівняння медіаційної і мирової угоди однією з основних відмінностей цих угод є те, що остання потребує затвердження її судом.

Ключові слова: медіація, мирова угода, судовий спір, конфлікт, альтернативний спосіб вирішення спору, право власності, цивільне право, цивільне процесуальне право.

I. Davydova. Mediation or settlement agreement: features of application in resolving disputes

The article is devoted to the analysis of the current legislation and practical experience of the application of mediation and settlement agreement, their features and legal nature, the relationship in the context of the effectiveness of use, the study of problems that arise in practice and the search for ways to solve them.

It has been established that the mediation procedure has significant advantages compared to traditional court proceedings. This tool is confidential, saves time and money of the parties, preserves their relations and does not impose restrictions on the possibility of reaching a mutually beneficial solution, etc. Despite these advantages, mediation remains underutilized in Ukrainian society. It is necessary to give further impetus to its development, popularization in order to increase the level of understanding of this procedure among the population. It is important to develop certain communication strategies for mediation and to present them to society.

It is noted that a settlement agreement and an agreement based on the results of mediation are not identical concepts. The fundamental difference is that the settlement agreement: can be concluded within the framework of open court proceedings; should relate only to the rights and obligations of the parties to the legal process; may be issued based on the results of a legal dispute resolution; going beyond the boundaries of the subject of the litigation is allowed only under certain conditions; approved by a court decision, which is an executive document; the court has the right to refuse to approve the settlement agreement.

It was concluded that in case of non-fulfillment of the settlement agreement approved by the court, the court decision on its approval can be submitted for its enforcement in the manner provided by the law for the execution of court decisions.

It is noted that as a result of the comparison of mediation and settlement agreements, one of the main differences between these agreements is that the latter requires approval by the court.

Key words: mediation, settlement agreement, litigation, conflict, alternative dispute resolution, property rights, civil law, civil procedural law.

Постановка проблеми. Останнім часом медіація в нашій країні набула чималого висвітлення в теоретичній площині, а з прийняттям спеціального нормативно-правового акту (Закону України «Про медіацію» [1]) набула більш значного практичного значення. Даний інститут є досить широко застосовуваним і в зарубіжній практиці, що додає інтересу до його вивчення, порівняння застосування в різних країнах, формування результативного алгоритму дій під час досудового вирішення спору.

Медіація представляє собою унікальний метод врегулювання будь-яких конфліктів, оскільки вона ґрунтується на численних особливостях. Ці аспекти включають захист інтересів всіх учасників, акцент на досягненні взаєморозуміння та урахування динаміки міжособистісних відносин. Ефективність процедури медіації полягає в тому, що сторони доходять до рішення, яке повністю відповідає їхнім інтересам. Таке рішення фіксується та виражається через медіаційну угоду.

В контексті зазначеного особливого теоретичного розгляду потребують питання стосовно визначення сутності медіаційної угоди, ролі медіації у вирішенні спору в умовах сьогодення, визначення особливостей правового регулювання даного процесу внаслідок введення в дію спеціального Закону.

Стан дослідження теми. Дослідженню питань правової природи медіації та мирової угоди приділяли увагу такі вітчизняні науковці, як: Г.В. Єрмоєнко, Г.С. Гончарова, С.І. Калашников, О.О. Львов, Є.В. Носирев, С.А. Подоляк, Ю.Д. Притика, І.В. Рехтин, Л.Д. Романадзе, О.М. Спектор, Г.О. Ульянова, Ц.А. Шамлії-кашвілі та ін. Разом з тим, залишається недостатньо висвітленим питання щодо пріоритетності вибору того чи іншого інструменту врегулювання спору.

Метою статті є аналіз чинного законодавства та практичного досвіду застосування медіації та мирової угоди, їх ознак та правової природи, співвідношення в контексті ефективності використання, вивчення проблем, які виникають на практиці та пошуку шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до діючого законодавства України під медіацією розуміється «позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [1]. Медіатором є незалежна, неупереджена фізична особа, яка має спеціальну підготовку та має право здійснювати (проводити) медіацію. В результаті проведення медіації між сторонами даного процесу може бути укладено: 1) угоду за результатами медіації (така угода фіксує результат домовленості сторін медіації у погодженій між ними усній чи письмовій формі з урахуванням вимог закону), 2) медіаційну угоду (це письмова угода учасників правовідносин про спосіб регулювання всіх або певних конфліктів (спорів), які виникли або можуть виникнути між ними, шляхом проведення медіації; може укладатися у формі медіаційного застереження в договорі або у формі окремої угоди). Крім того важливо зазначити, що сам процес медіації є певною послугою, яка може надаватися сторонам (наявного або можливого) конфлікту, а отже між медіатором та сторонами можливого або наявного конфлікту (спору) має бути укладений договір про надання такої послуги (договір про проведення медіації. Такий договір може бути укладений як в усній, так і в письмовій формі (за погодження сторін даного договору) та відповідати вимогам законодавства щодо укладення такого роду договорів.

Медіація в основному розглядається як спосіб врегулювання конфлікту до того, як сторони звернулися до суду. Однак, відповідно до законодавства медіація може бути проведена і під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу. Зрозуміло, що під час судового розгляду справи в більшості випадків задоволеною залишається лише одна сторона [2]. В такому випадку звернення до процедури медіації в межах виконавчого провадження дає можливість сторонам в більшій мірі врахувати інтереси обох сторін.

Медіація є альтернативним способом вирішення спору. Аналіз світового досвіду застосування даного інституту дає можливість зробити висновок про його популярність. Медіація не лише дає можливість максимально врахувати інтереси обох сторін конфлікту, а й зекономити досить значні кошти за рахунок розгляду спору поза судовою системою. Також є позитивний досвід зарубіжних країн дії спеціального Закону «Про медіацію». Такого роду закони підкреслюють, що медіатор «не приймає рішення у спорі, а допомагає сторонам самим визначити варіанти вирішення спірної ситуації та прийти до єдиної угоди з урегулювання спору» [3].

Як вірно зазначає О.В. Белінська, Європейська Конвенція з прав людини гарантує кожному право доступу до суду; медіація «не є панацеєю», а допоміжним засобом за умови, коли сторони готові й спроможні приймати участь у медіації. [4]

Отже, медіація є ефективним інструментом вирішення конфліктів, який відрізняється від традиційних судових процедур. Основні особливості застосування медіації включають: 1) добровільність - участь сторін у медіації є добровільною, вони можуть в будь-який момент припинити процес, якщо вважають його неефективним; 2) активна участь сторін - у медіації сторони активно беруть участь у пошуку рішення свого конфлікту, вони самі визначають інтереси, потреби та рішення; 3) нейтральний посередник (медіатор) - медіатор не стоїть на боці жодної зі сторін і не вирішує конфлікт за них, його роль полягає в полегшенні спілкування та допомозі сторонам у досягненні взаємовигідного рішення; 4) конфіденційність - процес медіації зазвичай є конфіденційним; інформація, яка надходить під час медіації, не може бути використана у судовому процесі; 5) широкий спектр конфліктів - медіація може бути застосована в різних сферах цивільного права, включаючи сімейне право, комерційні спори, нерухомість, спадщину тощо; 6) швидкість та економічність - медіація зазвичай є швидшою та менш витратною процедурою порівняно з судовим розглядом; вона дозволяє ефективно вирішувати конфлікти, уникнути затягнутих та дорогих судових процесів; 7) збереження відносин - медіація спрямована на збереження або відновлення відносин між сторонами; медіація сприяє спільному пошуку рішення, що враховує інтереси обох сторін; 8) сторони мають більше влади і контролю над процесом та результатами в порівнянні із судовим рішенням.

Загалом, медіація дозволяє сторонам приймати активну участь у вирішенні свого конфлікту, зберігає час та ресурси, і сприяє побудові більш конструктивних відносин.

Частина із зазначених принципів закріплені в діючому законодавстві, а саме: 1) добровільність (ст. 5 «участь у медіації є добровільним волевиявленням учасників медіації; ніхто не може бути примушений до врегулювання конфлікту (спору) шляхом проведення медіації; сторони медіації та медіатор можуть у будь-який момент відмовитися від участі в медіації» [1]); 2) конфіденційність (ст. 6 «медіатор та інші учасники медіації, а також суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, не мають права розголошувати конфіденційну інформацію, якщо інше не встановлено законом або якщо всі сторони медіації не домовилися у письмовій формі про інше. Конфіденційною інформацією вважається вся інформація, яка стала відома під час підготовки до медіації та проведення медіації, зокрема про пропозицію та готовність сторін конфлікту (спору) до участі у медіації, факти та обставини, висловлені судження та пропозиції сторін медіації щодо врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації...» [1]), 3) нейтральність, незалежність та неупередженість медіатора (ст. 7 «під час проведення медіації медіатор повинен бути нейтральним у ставленні до сторін медіації та незалежним від сторін медіації, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, інших фізичних і юридичних осіб...» [1]), 4) самовизначення, рівності прав сторін медіації (ст. 8 «Сторони медіації самостійно обирають медіатора (медіаторів) та/або суб'єкта, що забезпечує проведення медіації. Сторони медіації самостійно визначають перелік питань, які обговорюватимуться, варіанти врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації, строки та способи її виконання, інші питання щодо конфлікту (спору) та проведення медіації» [1]).

Отже, як видно, процедура медіації має значні переваги порівняно із традиційним судовим розглядом справ. Цей інструмент є конфіденційним, економить час і кошти сторін, зберігає їхні взаємини і не накладає обмежень на можливість досягнення взаємовигідного рішення тощо. Однак, незважаючи на ці переваги, медіація залишається недостатньо використовуваною в українському суспільстві. Тому необхідно надавати подальший поштовх її розвитку, популяризувати для підвищення рівня розуміння цієї процедури серед населення. Важливим є розроблення певних комунікаційних стратегій щодо медіації та представлення їх суспільству.

Як відомо, окрім медіаційної угоди у сторін конфлікту є й можливість укладення мирової угоди. Можливість укладення такої угоди (угоди про примирення) існувала ще за часів римського права. В положеннях римського права зміст мирової угоди визначався як альтернативного способу врегулювання правових спорів. В.М. Вовк з даного приводу зазначає, що «першопочатково римляни для залагодження спору в несудовій формі не потребували третьої особи (посередника, медіатора); в римському праві мирова угода сформувалася як договір, тобто на етапі свого зародження вона представляла собою інститут матеріального права (договір) з процесуальними наслідками. Основними характерними рисами цього інституту були: добровільність (сторони добровільно приймають рішення про примирення), альтернативність (сторони мають вибір між судовим, несудовим і досудовим врегулюванням спору), невизначеність (сторони або сторона спору невпевнена у судовому рішенні на свою користь), компромісність (сторони, домовляючись, досягають компромісу у конкретних питаннях)» [5].

Мирова угода є інструментом, який об'єднує матеріально-правовий та процесуально-правовий аспекти. У сфері цивільного права, мирова угода представляє собою узгодження стосовно матеріальних прав і обов'язків сторін, впливаючи на їх матеріальні відносини, що є предметом судового розгляду, тобто двосторонній правочин або договір. [6] З точки зору цивільного процесуального права, мирова угода є домовленістю щодо вирішення правового спору та припинення розгляду цивільної справи без суттєвого рішення. В результаті цього мирова угода впливає одночасно і на матеріальні, і на процесуальні аспекти. Щоб забезпечити правомірність та досягнення бажаного правового ефекту, такого як визначення матеріальних прав і обов'язків сторін, мирова угода та закриття цивільної справи, необхідно дотримуватися конкретного порядку при укладенні мирової угоди. Дотримання правил щодо форми та змісту мирової угоди в цивільному процесі є одним з ключових елементів цього порядку.

Мирова угода представляє собою письмову угоду, яку сторони конфлікту укладають для вирішення спору на основі взаємних угод. Ця угода охоплює суть конфлікту, визначає права та обов'язки сторін і не може порушувати права або законом захищені інтереси третіх осіб.

Після укладання мирової угоди сторонами, документ подається до державного виконавця у письмовій формі. Державний виконавець має передати цей документ до суду для його затвердження, що було надано виконавчий документ.

Суд повинен розглянути питання затвердження мирової угоди протягом 10 днів після отримання заяви, і судове рішення про це виноситься у формі ухвали.

Важливо зазначити, що суд має право відхилити затвердження мирової угоди в процесі виконання рішення у разі, якщо умови угоди суперечать закону або порушують права і законом захищені інтереси інших осіб та є невиконуваними; одну зі сторін угоди представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє.

На відміну від положень цивільного та господарського процесуального законодавства, які передбачають можливість укладення мирової угоди під час виконання судового рішення, адміністративне судочинство врегульовує можливість вирішення спору шляхом заяви про примирення.

Заява про примирення може бути викладена в формі єдиного документа, підписаного сторонами, або в формі окремих документів: заяви однієї сторони про умови примирення та письмової згоди іншої сторони на умови примирення.

Якщо медіативна угода укладена після судового розгляду, її можна затвердити судом як мирову угоду. Таким чином, між мировою угодою та медіативним рішенням може існувати правовий зв'язок. [7]

Висновки. Порівнявши медіаційну і мирову угоди можна сказати, що однією з основних відмінностей цих угод є те, що остання потребує затвердження її судом.

Мирова угода та угода за результатами медіації не є тотожними поняттями. Принципова різниця полягає в тому, що мирова угода: може бути укладена в рамках відкритого судового провадження; має стосуватися лише прав та обов'язків сторін судового процесу; може бути оформлена за результатами вирішення правового спору; вихід за межі предмета судового спору допускається лише за певних умов; затверджується ухвалою суду, яка є виконавчим документом; суд має право відмовити в затвердженні мирової угоди.

У разі невиконання затвердженої судом мирової угоди ухвала суду про її затвердження може бути подана для її примусового виконання в порядку, передбаченому законодавством для виконання судових рішень.

Що ж стосується правової природи угоди за результатами медіації – вона є кардинально іншою.

Угода за результатами медіації: є різновидом цивільно-правової угоди, що фіксує результат домовленостей сторін медіації; може бути укладена в будь-який час – до звернення до суду, під час судового процесу, на стадії виконання судового рішення; сторонами угоди за результатами медіації є сторони медіації; може бути оформлена за результатами вирішення будь-якого конфлікту, а не лише правового спору; може бути оформлена за результатами вирішення будь-якого конфлікту, а не лише правового спору; у разі невиконання однією зі сторін угоди за результатами медіації інша сторона має звертатися за захистом своїх прав до суду з відповідним позовом.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію: Закону України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
2. Бурова Л.І. Правляча природа медіаційної угоди. *Часопис цивілістики*. Вип. 18. С. 56-59. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8291/Chasopys%2056-59.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
3. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах. *Право України*. 2011. № 11-12. С. 223-228.
4. Можайкіна О. Медіація у виконавчому провадженні. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2018/2018-5-1/20.pdf>
5. Вовк В.М. Угода про примирення в римському праві (соціокультурний контекст). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 65. С. 407-410. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/243119/240966>
6. Юраш І.І. Форма та зміст мирової угоди в цивільному процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Вип. 69. С. 173-178. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/254621/251832>
7. Гончарова Г.С. Мирова угода та медіація: загальні риси та відмінності між ними. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2014/01/Goncharova.pdf>